

Como detectar mentiras

I. Formas fundamentais de ocultar e falsear

Figura 1
Sorriso auténtico

Figura 2
Sorriso de temor

Figura 3
Sorriso de desdén

Cando comecei a estudar a mentira, hai quince anos, non tiña idea en absoluto de que o meu traballo puidese ter algunha relación <coa detección> de mentiras. Pensaba que só podía ser útil para os que traballaban con enfermos mentais. Devandito estudo iniciouse cando uns terapeutas a quen lles comunicaba os meus achados anteriores —que as expresións faciais son universais, en tanto que os ademáns son específicos de cada cultura— preguntáronme se eses comportamentos non verbais podían revelar que o paciente estaba a mentir. Polo xeral isto non orixina dificultades, pero convértese nun problema cando un individuo que foi internado nun hospital por mor dun intento de suicidio simula que se sente moito mellor. (...)

Mary era unha ama de casa de 42 anos. O último dos seus tres intentos de suicidio fora moi grave: só por casualidade alguén a atopou antes de que a sobredose de pílulas que tomara acabase con ela. A súa historia non era moi diferente da de tantas outras mulleres deprimidas de mediana idade.

Os mozos crecían e xa non a necesitaban, o seu marido parecía enfrascado totalmente no seu traballo... Mary sentíase inútil. Para a época en que foi internada no hospital xa non era capaz de levar adiante o fogar, non durmía ben e pasaba a maior parte do tempo chorando a soas.

Nas tres primeiras semanas que estivo no hospital foi medicada e fixo terapia de grupo. Pareceu reaccionar ben: recobrou a vivacidade e deixou de falar de suicidarse. Nunha das entrevistas que filmamos, Mary contoulle ao médico o mellorada que se atopaba, e pediulle que a autorizase a saír a fin de semana. Pero

antes de recibir o permiso... confesou que mentira para conseguilo: aínda quería, desesperadamente, matarse. Debeu pasar outros tres meses no hospital ata recobrase de verdade, aínda que un ano máis tarde tivo unha recaída. Logo deixou o hospital e, polo que sei, aparentemente estivo ben moitos anos.

A entrevista filmada con Mary fixo caer no erro á maioría dos novos psiquiatras e psicólogos a quen llela mostrei, e aínda a moitos dos expertos. Estudámola centenas de horas, volvendo atrás repetidas veces, inspeccionando cada xesto e cada expresión con cámara lenta para tratar de descubrir calquera indicio de engano. Nunha brevísima pausa que fixo Mary antes de explicarlle ao médico cales eran os seus plans para o futuro, vimos en cámara lenta unha fugaz expresión facial de desesperación, tan efémera que a pasamos por alto as primeiras veces que examinamos o filme. Unha vez que advertimos que os sentimentos ocultos podían evidenciarse nestas brevísimas *microexpresións*, buscamos e atopamos moitas máis, que habitualmente eran encubertas ao instante por un sorriso. Tamén atopamos un *microademán*: ao contarlle ao médico o ben que estaba a superar as súas dificultades, Mary mostraba ás veces un fragmento de xesto de indiferenza... nin sequera era un ademán completo, senón só unha parte: ás veces, tratábase dunha leve rotación dunha das súas mans, outras veces as mans quedaban quietas pero encollía un ombreiro en forma case imperceptible.

Criamos observar outros indicios non verbais do engano, pero non estabamos seguros de descubrilos ou imaxinalos. Calquera comportamento inocente parece sospeitoso cando un sabe que o suxeito mentiu. Só unha medición obxectiva, non influenciada polo noso coñecemento de que a persoa mentía ou dicía a verdade, podía servirnos como proba que corroborase o que observamos. (...)

Na miña definición dunha mentira ou engano, entón, hai unha persoa que ten o propósito deliberado de enganar a outra, sen notificarlle previamente o devandito propósito nin ser requirida explicitamente a poñelo en práctica polo destinatario. Existen dúas formas fundamentais de mentir: ocultar e falsear. O mentireiro que oculta, retén certa información sen dicir en

realidade nada que falte á verdade. O que falsea dá un paso adicional: non só retén información verdadeira, senón que presenta información falsa coma se fose certa. A miúdo, para concretar o engano é preciso combinar o ocultamento co falseamento, pero ás veces o mentireiro arranxase co ocultamento simplemente.

Non todo o mundo considera que un ocultamento é unha mentira; hai quen reserva este nome só para o acto máis notorio do falseamento. Se un médico non lle di ao seu paciente que a enfermidade que padece é terminal, se o marido non lle conta á esposa que a hora do xantar pasouna nun motel coa amiga máis íntima dela, en todos estes casos non se transmite información falsa, a pesar do cal cada un destes exemplos axústase a miña definición de mentira. Os destinatarios non pediron ser enganados e os ocultadores obraron de forma deliberada, sen dar ningunha notificación previa do seu intento de enganar. Retiveron a información a propósito e intencionadamente, non por casualidade.

Cando un mentireiro está en condicións de escoller o modo de mentir, polo xeral preferirá ocultar e non falsear. Isto ten moitas vantaxes. En primeiro lugar, adoita ser máis fácil: non hai nada que fraguar nin posibilidades de ser atrapado antes de terminar co asunto.

Poñerse unha máscara é a mellor maneira de ocultar unha forte emoción. Se un cóbrese o rostro ou parte del coa man ou apártao da persoa que fala dándose media volta, habitualmente iso deixará translucir que está a mentir.

A mellor máscara é unha emoción falsa, que desconcerta e actúa como camuflaxe. É terriblemente arduo manterse impávido ou deixar as mans quietas cando se sente unha emoción intensa: non hai ningunha aparencia máis difícil de lograr que a frialdade, neutralidade ou falta de emotividade cando por dentro ocorre o contrario. Moito máis fácil é adoptar unha pose, deter ou contrarrestar cun conxunto de accións contrarias a aquelas que expresan os verdadeiros sentimentos.

Para ocultar unha emoción calquera, pode inventarse calquera outra emoción falsa. A máis habitualmente utilizada é o sorriso. Actúa como o contrario de todas as emocións negativas: temor,

ira, desgusto, etc. Adoita elixirse porque para concretar moitos enganos a mensaxe que se necesita é algunha variante de que un está contento. O empregado desilusionado porque o seu xefe promocionou a outro en lugar del sorriralle ao xefe, non sexa que este pense que se sente ferido ou anoxado. A amiga cruel adoptará a pose de benintencionada descargando as súas acerbas críticas cun sorriso de sincera preocupación.

Outra razón pola cal se recorre tan a miúdo ao sorriso como máscara é que el forma parte dos saúdos convencionais e adoitan requirila a maioría dos intercambios sociais corteses.

Outro dos motivos polos cales o sorriso goza de tanta popularidade como máscara é que constitúe a expresión facial das emocións que con maior facilidade pode producirse a vontade. Moito antes de cumprir un ano, o neno xa sabe sorrir en forma deliberada; é unha das súas máis temperás manifestacións tendentes a compracer aos demais. Ao longo de toda a vida social, os sorrisos presentan falsamente sentimentos que non se senten pero que é útil ou necesario mostrar.

Poden cometerse erros na forma de evidenciar estes sorrisos falsos, prodigándoos demasiado ou demasiado pouco. Pero en si mesmos os movementos que levan a producir un sorriso son sinxelos, o que non sucede coa expresión das demais emocións.

Paul Ekman, *Como detectar mentiras*, páxinas 18-20, 30-39.

Actividades

1. Relaciona cada concepto coa súa definición:

a) Emoción	• Comunicación mediante xestos e movementos
b) Comunicación non verbal	• Sistema simbólico de valores, crenzas e actitudes
c) Cultura	• Reacción subxectiva ao ambiente acompañada de cambios fisiolóxicos e endócrinos

2. Señala se as seguintes afirmacións son verdadeiras ou falsas:

1.-As expresións faciais son específicas de cada cultura	
2.-Os ademáns son universais	
3.-O mentireiro que oculta presenta información falsa como se fora verdadeira	
4.-O mentireiro que falsea retén certa información sen dicir nada que falte á verdade	
5.-O sorriso é unha emoción que pode producirse a vontade	
6.-O sorriso actúa como o contrario das emocións negativas	

3. Cal é o obxectivo dos estudos de Ekman? (Liñas 1-12).
4. Que significa mentir para Ekman? (Liñas 60-63).
5. Cales son as formas fundamentais de mentir? (Liñas 63-71).
6. Que vantaxes ten o sorriso como máscara de emocións auténticas? (Liñas 89-125).